

DANS Dataset Volkstelling Leiden 1574

Martin Hooymans, versie 1.0, augustus 2018

0 Inleiding en samenvatting

De Leidse Volkstelling van 1574¹ is van groot belang voor de Referentie Dataset Leiden eind 16^e eeuw. Het project dat gaande is om deze dataset te realiseren beoogt de belangrijkste collecties van Personen en Percelen van die periode in samenhang bijeen te brengen in één gestructureerde en gestandaardiseerde database. Het gaat hierbij om:

- 1561: Tiende Penning
- 1574: Volkstelling
- 1576: Gedwongen Leningen
- 1581: Volkstelling
- 1583-1597: Grachten- en Stratenboek
- 1585: Register Vetus
- 1601: Oudt Belastingboek

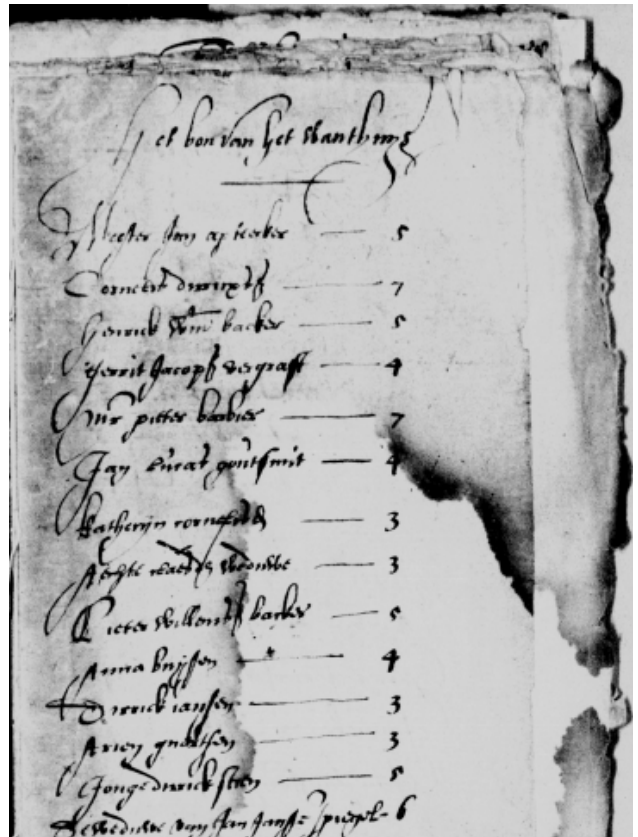
Met een moderne uitdrukking zou men dit “Wegener 2.0” kunnen noemen. De database is een geavanceerdere uitvoering van de “Konkordantie”, die Wegener en van Oerle in de oorlogsjaren aanlegden².

De database zal na het invoeren van deze “kamerbrede” collecties vervolgens aangevuld worden met ad hoc registraties uit bronnen als waarboeken, poorterboeken, dingboeken en criminele vonnisboeken, waarvan dan eenvoudiger vast te stellen zal zijn om welk persoon dan wel perceel het in die akten gaat.

De Volkstelling van 1574 speelt een cruciale rol in het “bruggetje” van 1581 naar 1561. Daar waar we een vrij scherp beeld beginnen te krijgen van wie er waar woonde in 1581, is de afstand van 20 jaar terug veelal te groot om een “match” te kunnen vinden, waardoor niet altijd te bepalen is op welk adres een persoon uit 1561 nu eigenlijk precies woonde. Een uitgebreide registratie van “ongeveer halverwege” helpt dan enorm.

In 1986 hebben De Boer en Van Maanen een editie van deze volkstelling gepubliceerd, die zij “heruitgave” noemen, met inleiding en begeleidend commentaar³. Daar dit een uitstekende uitgave is en er geen gedigitaliseerd bestand van de Volkstelling 1574 is, is besloten op basis van het boek een dataset in de vorm van een spreadsheet (.csv-bestand) te maken.

Dit document beschrijft deze dataset en geeft tevens achtergrondinformatie. In hoofdstuk 1 wordt uit de doeken gedaan hoe het digitaliseringsproces is verlopen. Hoofdstuk 2 bevat de beschrijving van de metadata. Hoofdstuk 3 bevat een literatuuroverzicht.



Figuur 1 Fragment uit de Volkstelling 1574; eerste pagina van het Wanthuys

¹ ELO, SA I (toegangsnr. 0501), inv.nr. 24, Register van de Volkstelling tijdens het beleg, 1574, 1574.

² Zie E.P. Wegener, H.A. van Oerle. Register van de huizen in Leiden 1581-1585-1601

³ "De Volkstelling van 1574. Leiden ten tijde van het beleg"

1 Volkstelling 1574 gedigitaliseerd

Om deze collectie in een hanteerbare digitale vorm te krijgen zijn de volgende stappen doorlopen:

1. **Scan.** Alle pagina's van "De Volkstelling van 1574. Leiden ten tijde van het beleg" met persoonsgegevens zijn gescand, zodat de teksten erop vervolgens door Optical Character Recognition (OCR) omgezet konden worden naar voor de computer leesbare tekens. Het betreft hier pagina 31 t/m 128, hetgeen neerkomt op 45 scans (2 pagina's per scan).
2. **OCR en nabewerking.** Met een OCR-programma (FreeOCR versie 1.1.0.8) zijn de image-files, die uit het scan-programma voortkwamen, omgezet in voor de computer leesbare teksten. Dit ging niet helemaal probleemloos. Enerzijds was het drukwerk van het boek niet altijd even goed, waardoor bijvoorbeeld een "M" nogal eens voor een "H" werd aangezien. Maar ook de "taal" was niet erg behulpzaam voor een intelligent OCR-programma, aangezien het om laatmiddeleeuwse namen gaat, die niet consequent gespeld werden. Veel winst is gehaald met het "slimmer" maken van het OCR-programma door veelvoorkomende "fouten" in een dictionary op te nemen, waardoor "Willem" tenminste telkens weer in "Willem" werd omgezet.
3. **Tekst-bestand.** De output van het OCR-programma werd telkens tussentijds in een tekstbestand opgeslagen, zodat er de nodige voorbewerkingen in gepleegd konden worden aler het aan Excel werd aangeboden.
4. **Excel.** Met knippen/plakken werden telkens delen uit het tekstbestand naar een Excel-bestand gekopieerd, waarna de aantallen per gezin er steeds met de hand aan toegevoegd moesten worden, daar dit tijdens het OCR-proces op de verkeerde plek uitkwam, waarna het bij het OCR-en maar helemaal buiten gelaten is. Ook zijn de subtotalen en bontotalen herberekend in Excel, zodat dit vergeleken kon worden met de uitkomsten van het boek. Tevens diende dit als controle op het eigen werk. In het geval van Overmare Landzijde leverde dit ook daadwerkelijk verschillen op, doch die waren te wijten aan beschadigingen van het manuscript.

Op basis van de resultaten in het Excel-bestand konden de volgende aantallen genoteerd worden:

Bon	Inwoners	Huisgezinnen
Wanhuis	473	93
Wolhuis	398	97
Vleeshuis	293	61
Gasthuis	540	103
Zevenhuizen	695	134
Over 't Hof	649	148
Rapenburg	1341	407
Nieuwland	973	258
Hogewoerd	1081	259
Burgstreng	585	113
Kerkvierendeel	760	164
Gansoord	728	146
Nicolaasgracht	987	251
Marendorp Rijnzijde	538	125
Maredorp Landzijde	1179	342
Overmare Rijnzijde	412	103
Overmare Landzijde ⁴	821	239
Totaal	12453	3043

⁴ 3 inwoners en 1 gezin minder dan De Boer en Van Maanen als gevolg van beschadigingen van het manuscript.

Slechts op één plek wijken de getallen af van het boek. Dit gebeurt in het weerbarstige bon Overmare Landzijde, waarvan de vellen niet ongeschonden door de tand des tijds heen gekomen zijn. Op de laatste pagina staat het totaal van 824, terwijl optelling van de (zichtbare) cijfers niet verder dan 821 komen.



Figuur 2 Laatste blad van Overmare Landzijde met linksonder de beschadiging en rechtsonder het totaal 824

De Boer en Van Maanen gaan er van uit dat er onderaan de pagina's stukken weggevallen zijn en dat deze 824 dan waarschijnlijk wel klopt⁵.

2 Metadata beschrijving

De gegevens bevinden zich in HLIK_Volkstelling_1574_Versie_X.csv waarvan de inhoud hieronder beschreven wordt.

Veldnaam	Omschrijving
Bon	De naam van het bon ten tijde van de Volkstelling 1574. In dat jaar was het aantal bonnen 17. De volgorde van het oorspronkelijke manuscript is aangehouden evenals de schrijfwijze.
Nr	Een volgnummer per vermelding (huisgezin) binnen het bon. Het hoogste nummer aan het einde van elk bon geeft dus tevens het aantal huisgezinnen in dat bon aan. Daar het origineel geen nummers kent, is dit eraan toegevoegd.
Naam	De naam van de hoofdbewoner. Vaak alleen voornaam en patroniem, soms ook een beroepsaanduiding of “weduwe”, doch dan meestal niet “van wie”. Al met al een erg summiere persoonsaanduiding. Dankzij de “Plaatsaanduiding” en de looproute kunnen we evenwel in veel gevallen aan de hand van reeds bekende gegevens in de database bepalen welk gestandaardiseerd persoon het is en welk huisadres/perceel. In de nabije toekomst wordt beoogd dit te completeren en te publiceren als uitgebreide dataset.
Aantal	Het aantal personen op het adres. Dit zegt niets over de gezinsgrootte, aangezien er ook knechten, dienstmaagden en andere inwonenden in meegeteld zijn. Bij grote getallen moet rekening gehouden worden met gasthuizen, armenhuizen, weeshuizen, gevangenissen, bagijnhoven of andere (ex-)kloosters of scholen met

⁵ Zie De Boer en Van Maanen p132 noot 46

	inwonende studenten/scholieren.
SubTot	In het oorspronkelijke manuscript werd op geëigende plaatsen een subtotaal van het aantal inwoners gezet, hetgeen door de auteurs De Boer en Van Maanen in de tekst is overgenomen. In een aantal gevallen klopt dit getal niet met de optelling der aantallen per gezin. Achterin het boek van De Boer en Van Maanen wordt hier uitgebreid op ingegaan en wordt steeds het juiste getal gegeven. Deze uitkomsten komen overeen met de optellingen, die in Excel zijn uitgevoerd.
BonTot	Bevat de som van de subtotaal van het aantal inwoners per bon. Deze subtotaal komen overeen met de getallen van de tabel uit het vorige hoofdstuk.
Plaatsaanduiding	Afhankelijk van de klerk, die het oorspronkelijk allemaal opschreef, zijn er summiere tot uitgebreide aanwijzingen van waar de tellers een nieuwe straat in gaan. Zo geeft de klerk van het Wanthuis pas na 69 adressen aan dat ze nu op de "Bredestraet" zijn aangeland, terwijl ze daarvoor de Maarsmansteeg, Vismarkt en Botermarkt hebben gedaan. De schrijver van het Wolhuis laat ons totaal in het ongewisse omtrent de route. Bij Over 't Hof worden we op uiterst adequate wijze gewaarschuwd wanneer we een hoek omslaan naar een nieuwe straat, terwijl de teller van het bon Hogewoerd het weer een beetje te bont maakt, door bij elk "steechgen" of "sloggen" zelfs te melden, wanneer we naar de overkant gaan, soms zelfs gelijk na één huis. In ieder geval is hieraan goed te zien dat er zeer verschillende tellers aan het werk zijn geweest.
	Colofon
Oorsprong data	D.E.H. de Boer en R.J.C. van Maanen, " De volkstelling van 1574. Leiden ten tijde van het beleg". Rijksuniversiteit Leiden. 1986.
Invoer data	Martin Hooymans (maart 2017-juli 2018)
Tekst toelichting	Martin Hooymans
M.m.v.	Werkgroep Historisch Leiden In Kaart: Roos van Oosten (UL), Arie van Steensel (RUG), Ellen Gehring (ELO), Jan Dröge (Bureau voor bouwhistorie), Cor de Graaff (ELO)
DANS-Easy-dataset	(volgt)

3 Documenten / Literatuur

Verwijzingen naar andere documenten of literatuur.

Register van de Volkstelling tijdens het beleg, 1574, 1574. ELO. Archief der Secretarie van de stad Leiden (Stadsbestuur (SA I)), SA I (1290-1575) toegangsnr. 0501, inv.nr. 24.

D.E.H. de Boer en R.J.C. van Maanen, " De volkstelling van 1574. Leiden ten tijde van het beleg". Rijksuniversiteit Leiden. 1986.

H.A. van Oerle. Leiden, binnen en buiten de stadsvesten. E.J. Brill. Leiden. 1975.

E.P. Wegener, H.A. van Oerle. Register van de huizen in Leiden 1581-1585-1601, Konkordantie 1581 Volkstelling, 1585 Vetus Register, 1601 Oudt Belasting Boeck. 1944-1945.